

UDK:159.9.018.2

Xalida RUXIYEVA,
O'zbekiston Milliy universiteti professori, p.f.n
E-mail: ruxiyeva@mail.ru

"Qo'qon universiteti" Andijon filiali dotsenti, PhD X.Salaxidinova taqrizi asosida

TEACHER IMAGE AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCES IN EDUCATION: INNOVATIVE APPROACHES AND PROPOSALS

Annotation

This article discusses the formation of a modern pedagogical image, its psychological, social and professional significance. Also, based on the best practices of Russia, Uzbekistan and Western countries (USA, Finland, Japan), the requirements for the pedagogical image, the content and essence of these requirements and their application in practice are analyzed. In conclusion, scientifically based proposals are made for the formation of an effective pedagogical image.

Key words: Psychological stability, social identification, empathy and educational role, professional independence, PR and image in education, pedagogical image, professional identity, psychological competence.

ИМИДЖ УЧИТЕЛЯ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы формирования современного педагогического имиджа, его психологическое, социальное и профессиональное значение. Также на основе передового опыта России, Узбекистана и западных стран (США, Финляндии, Японии) анализируются требования к педагогическому имиджу, содержание и сущность этих требований и их применение на практике. В заключении вносятся научно обоснованные предложения по формированию эффективного педагогического имиджа.

Ключевые слова: Психологическая устойчивость, социальная идентификация, эмпатия и образовательная роль, профессиональная независимость, связи с общественностью и имидж в образовании, педагогический имидж, профессиональная идентичность, психологическая компетентность.

TA'LIMDA PEDAGOG IMIDJI VA PSIXOLOGIK KOMPETENSIYALAR: INNOVATSION YONDASHUVLAR VA TAKLIFLAR

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy pedagog imidjining shakllanishi, uning psixologik, ijtimoiy va kasbiy ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, Rossiya, O'zbekiston hamda G'arb davlatlaridagi (AQSh, Finlyandiya, Yaponiya) ilg'or tajribalar asosida pedagog imidjiga qo'yiladigan talablar, bu talablarning mazmun-mohiyati va amaliyotga tatbiqi tahlil qilinadi. Xulosada esa samarali pedagogik imidjni shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Psixologik barqarorlik, ijtimoiy identifikatsiya, empatiya va tarbiyaviy rol, kasbiy mustaqillik, ta'limda PR va imidj, pedagog imidji, kasbiy identitet, psixologik kompetensiya.

Kirish. Hozirgi globallashuv va axborot asrida ta'lim sifatining yuksalishi bevosita o'qituvchi shaxsi va uning imidjiga bog'liq chunki, pedagog imidji nafaqat tashqi ko'rinish, balki shaxsiy madaniyat, kasbiy kompetensiya, axloqiy qadriyatlar va kommunikativ qobiliyatlarning uyg'unlashgan ifodasidir. Shuning uchun bu jarayon pedagog shaxsining ta'lim sifatiga va yosh avlodga o'z ta'sirini belgilaydi.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim sifati nafaqat o'quv dasturlarining mazmuni yoki texnik jihozlanish darajasi bilan, balki bu jarayonni amalga oshirayotgan pedagog shaxsining kasbiy mahorati, shaxsiy fazilatlar va jamiyat oldidagi obro'si bilan chambarchas bog'liqdir. Imidj – bu pedagogning tashqi ko'rinishi, muomalasi, nutqi, estetik didi va ayni paytda uning ichki dunyosi, kasbiy kompetensiyasi, qadriyatlar va axloqiy prinsiplarining ifodasidir.

Shu sababli zamonaviy pedagog imidji haqida so'z borganda, biz shunchaki qanday kiyinish yoki qanday gapirish kerakligi haqida emas, balki o'qituvchining jamiyatdagi o'rni, yosh avlod ongiga ta'siri va kasbiy imidj orqali ta'lim sifatini qanday oshirish mumkinligi haqida gapiramiz.

Pedagog faqat bilim beruvchi emas, balki yoshlar uchun namunal shaxs, yo'lko'rsatuvchi va ijtimoiy ongini shakllantiruvchi kuchdir. Bugungi kunda zamonaviy o'qituvchidan nafaqat o'z fanini puxta bilish, balki psixologik barqarorlik, raqamli savodxonlik, kommunikativ qobiliyat va liderlik fazilatlar kabi keng ko'lamli kompetensiyalar talab etiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Zamonaviy pedagog imidji masalasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ko'plab sohalarda o'rganilgan, jumladan pedagogika, psixologiya, sosiologiya va kommunikatsiya nazariyasida keng tadqiqotlar olib borilgan. So'ngi yillarda pedagog imidji tushunchasiga yondashuvlar turlicha bo'lib, asosan uning psixologik, ijtimoiy va kasbiy jihatlari chuqur tahlil qilinmoqda. Masalan, Rossiyalik tadqiqotchilar T.M. Gulaeva va S.A. Romanova (2018) o'z asarlarida kauzal yondashuvni ilgari surib, pedagog imidji ichki va tashqi omillar (madaniyat, axloq, ijtimoiy muhit) ta'sirida shakllanishini asoslab berganlar. Ularning fikricha, o'qituvchi imidji bu doimiy o'zgaruvchan jarayon bo'lib, shaxsiy va kasbiy taraqqiyot bilan uzviy bog'liqdur.

Uzoq g'arb tadqiqotchilaridan Hargreaves va Fullan (2012), o'qituvchilarning professional kapital tushunchasini

ilgari surib, imidjning asosiy komponentlarini insoniy kapital (bilim va ko'nikmalar), ijtimoiy kapital (jamoalar bilan ishlash) va qaror qabul qilishdagi avtonomiya bilan bog'laganlar. Ularning yondashuvi pedagog shaxsini faqat bilim yetkazuvchi emas, balki jamiyatdagi lider sifatida tasvirlaydi.

OECD tomonidan o'tkazilgan xalqaro TALIS tadqiqotlari (2021) Finlyandiya, Yaponiya va AQShda o'qituvchilarning ijtimoiy maqomi, kasbiy mustaqilligi va PR faoliyatining pedagog imidjiga kuchli ta'sir ko'rsatishini aniqlagan. Bu holat zamonaviy ta'limda shaxsiy brend va ommaviy axborot vositalari orqali shakllanayotgan imidjning dolzarbligini ko'rsatadi.

Mamlakatimizda ham so'ngi yillarda pedagog imidji masalasiga ilmiy e'tibor ortmoqda. Sh. Abdullaeva (2020) o'z tadqiqotlarida imidjni ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'lab tahlil qilgan. U o'qituvchi shaxsiyatining jamiyatdagi o'rni, axloqiy qadriyatlar va pedagogik etika bilan uyg'un bo'lishi lozimligini ta'kidlagan.

Shuningdek, Yaponiya va Finlyandiya tajribasida o'qituvchi nafaqat kasbiy bilim egasi, balki axloqiy yetakchi va ijtimoiy mas'ul shaxs sifatida qaraladi. Kariya (2017) Yapon ta'lim tizimidagi axloqiy tartib-intizom va pedagogning ijtimoiy nufuzini bir-biriga bog'lab o'rganadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Bu maqolada pedagog imidji masalasiga ilmiy yondashuvlar asosida qaraladi, shuningdek, O'zbekiston, Rossiya va G'arb davlatlari tajribasi o'rganiladi. Asosiy maqsad – pedagog imidjini shakllantirish jarayonida qo'llanishi mumkin bo'lgan samarali mexanizmlar va yondashuvlarni aniqlashdir.

Zamonaviy ilmiy manbalarda pedagog imidjiga turlicha yondashuvlar mavjud:

Kauzal yondashuv (T.M. Gulaeva va S.A. Romanova): pedagog imidji sabab-oqibatli aloqalar asosida shakllanadi, ya'ni ichki va tashqi omillar ta'sirida o'zgaradi.

Ichki-tashqi uyg'unlik (S.I. Gluhix): imidj faqat tashqi obraz emas, balki ichki "men" konsepsiyasi bilan uyg'unlashgan holatdadir.

Psixologik-kommunikativ yondashuv: nutq, mimika, xatti-harakatlar, estetik ko'rinish orqali pedagog o'quvchiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Axloqiy-aksiologik yondashuv: pedagog – bu ma'naviyat, adolat, vijdon va bilim timsolidir.

Tahlil va natijalar. Quyidagi jadvalda zamonaviy pedagog imidji tushunchasiga oid turli nazariy yondashuvlar asosida O'zbekiston va rivojlangan xorijiy mamlakatlar, jumladan AQSH, Finlyandiya va Yaponiya tajribasi qiyosiy tahlil qilinadi. Unda pedagog imidjining shakllanishiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, shuningdek, madaniy, axloqiy, psixologik va kommunikativ komponentlar alohida ko'rib chiqiladi.

Bilamizki, har bir mamlakatda pedagog imidjiga nisbatan yondashuvlar o'ziga xos ijtimoiy qadriyatlar, madaniy an'analar va ta'lim tizimining ichki tuzilishiga bog'liq holda shakllanadi. Bu yondashuvlar o'qituvchining jamiyatdagi mavqeiga, kasbiy erkinligiga va tarbiyaviy ta'siriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagog shaxsiyatining nufuzi, axloqiy tamoyillari va ijtimoiy ongni shakllantirishdagi roli har bir davlatda ta'lim siyosati orqali belgilanadi hamda imidjning shakllanishida muhim o'rin tutadi.

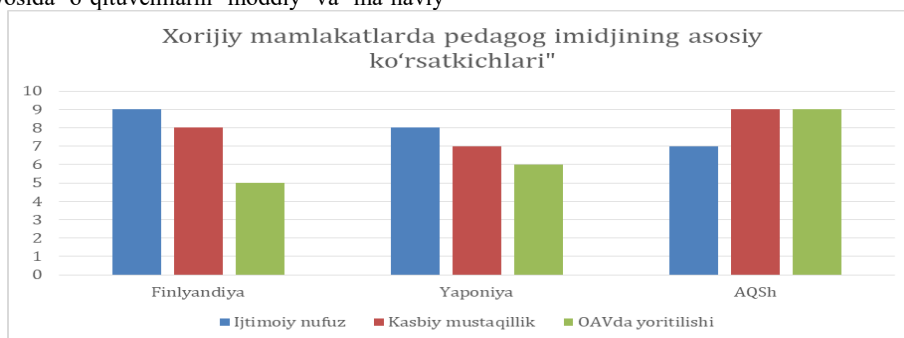
1-jadval

Pedagog imidji: nazariy asoslar va solishtirma tahlil

Nazariy yondashuv	O'zbekistonda aks etishi	Xorijiy davlatlar tajribasi (AQSh, Finlyandiya, Yaponiya)
Kauzal yondashuv	Ichki va tashqi omillar (madaniyat, axloq, bilim) pedagog imidjiga ta'sir etadi	Finlyandiya – mustaqillik va ijtimoiy ishonch asosida imidj shakllanadi
Ichki-tashqi uyg'unlik	Ichki "men" va tashqi obraz uyg'un bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi	Yaponiyada bu uyg'unlik madaniyat va intizom orqali ta'minlanadi
Psixologik-kommunikativ yondashuv	Nutq madaniyati, mimika, tashqi ko'rinish orqali ta'sirga katta urg'u beriladi	AQShda bu yondashuv PR, brending va ijtimoiy tarmoqlar orqali kuchli ifodalanadi
Axloqiy-aksiologik yondashuv	Imidjda vijdon, ma'naviyat, kasbiy etika muhim o'rin tutadi	Yaponiyada – axloqiy poklik va jamiyatga xizmat qilish asosiy qadriyat sifatida qaraladi

Pedagogning ijobiy imidji – bu ta'lim muassasasining obro'si, o'quvchilarning unga bo'lgan ishonchi va yosh avlodning ushbu kasbga qiziqishi bilan bog'liqdir. Shu bois, respublika miqyosida o'qituvchilarni moddiy va ma'naviy

qo'llab-quvvatlash, kasbiy o'sishni rag'batlantirish, ijtimoiy tarmoqlarda ularning faoliyatini yoritish orqali musbat imidj yaratish strategiyasi amalga oshirilmoqda.

1-rasm. Xorijiy mamlakatlarda pedagog imidjining asosiy ko'rsatkichlari"

Quyidagi diagrammada Finlyandiya, Yaponiya va AQShda pedagog imidjining uchta asosiy ko'rsatkichi – ijtimoiy nufuz (jamiyatdagi obro'si), kasbiy mustaqillik (qarorlar qabul qilishdagi erkinlik) va OAVda yoritilishi (ijtimoiy tarmoqlarda va ommaviy axborot vositalarida pedagog shaxsining ijobiy ko'rinishi) solishtirilgan.

Diagramma tahlili shuni ko'rsatadiki, Finlyandiya o'qituvchilik kasbiga bo'lgan ijtimoiy ishonch nihoyatda yuqori bo'lib, bu pedagog imidjining barqaror shakllanishiga

xizmat qiladi. Yaponiya tajribasida esa intizom, axloqiylik va madaniy qadriyatlarga asoslangan yondashuv o'qituvchining jamiyatdagi ijobiy qiyofasini mustahkamlaydi. AQShda esa pedagog imidji shaxsiy brend, ommaviy axborot vositalari orqali PR yuritish va jamoatchilik bilan faol aloqada bo'lish orqali shakllanadi. Bu omillar har bir mamlakatda pedagog imidjining madaniy, psixologik va ijtimoiy asoslar bilan bog'liqligini ochib beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogning imidji nafaqat tashqi ko'rinish yoki kasbiy tayyorgarlik darajasi bilan, balki uning psixologik barqarorligi, kommunikativ salohiyati va shaxsiy brendi bilan bevosita bog'liqdir. Psixologik yondashuv nuqtayi nazaridan qaralganda, pedagog imidji — bu o'qituvchining o'z-o'zini anglash darajasi, ijtimoiy rolini qanchalik to'g'ri idrok etishi, professional motivatsiyasi va emotsional intellekti bilan aniqlanadi.

Quyida Finlyandiya, Yaponiya va AQSH misolida pedagog imidjining psixologik va tizimli omillari integratsiyalashgan tahlili keltiriladi.

2-jadval

Ijtimoiy nufuz, kasbiy mustaqillik va OAVda yoritilish – o'qituvchining psixologik holati va ijtimoiy identifikatsiyasi

Davlat	Ijtimoiy nufuz	Kasbiy mustaqillik	OAVda yoritilishi	Psixologik ta'sir
Finlyandiya	9	8	5	Ichki motivatsiya va ijtimoiy tasdiq
Yaponiya	8	7	6	Axloqiy o'zini anglash va intizomga asoslangan identitet
AQSh	7	9	9	Shaxsiy brend, tashabbuskorlik va emotsional liderlik

Bu jadvalda shuni ko'rishimiz mumkinki, imidj ko'rsatkichlari pedagogning ichki psixologik holati, kasbiy identiteti va ijtimoiy o'zini anglashiga bevosita ta'sir qiladi. O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ushbu integratsiyalashgan

3-jadval

Imidj ko'rsatkichlari pedagogning ichki psixologik holati, kasbiy identiteti va ijtimoiy o'zini anglashiga bevosita ta'siri

Ko'rsatkichlar	O'zbekiston	Xorijiy davlatlar (Finlyandiya, Yaponiya, AQSh)
Jamiyatdagi obro'si	Ortiqcha byurokratiya tufayli ijtimoiy e'tirof sust, lekin so'nggi yillarda ijobiy dinamika bor	Eng yuqori ijtimoiy hurmatga sazovor kasb (ayniqsa Finlyandiya)
Kasbiy mustaqillik	Dars jadvallarga qat'iy bog'liq, mustaqil qaror qabul qilish cheklangan	Pedagog o'z darsini erkin tashkil qiladi (AQSh va Finlyandiya)
Axloqiy va madaniy talablar	Milliy qadriyatlarga asoslangan, lekin amaliy jihatdan to'liq bajarilishi murakkab	Yaponiyada axloqiylik eng muhim mezon, Finlyandiya ham bu kuchli
OAV va ijtimoiy tarmoqlarda imidj	Rasmiy bayramlar va mukofotlar bilan cheklangan, shaxsiy brend ko'tarilmagan	O'qituvchi faol PR olib boradi, shaxsiy brendi rivojlangan
Ta'limda o'qituvchining roli	Asosan bilim beruvchilik roli ustuvor, tarbiyaviy rol orqa planda	Yosh avlodga ta'sir ko'rsatish, innovatsiyalar joriy etish vazifasi bor
Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi	Ish haqi va rag'batlantirishda yetarli farq yo'q	Davlat tomonidan har tomonlama moddiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanadi
Innovatsion yondashuvlar	Raqamli texnologiyalar joriy etilmoqda, lekin sekin sur'atda	STEM va boshqa ilg'or metodlar faol joriy etilgan
Kasbiy rivojlanishga e'tibor	Kasbiy malaka oshirish ko'proq rasmiy va majburiy xarakterda	Professional rivojlanish imkoniyatlari mavjud

Zamonaviy pedagog imidjining rivoji quyidagi natijalarni ta'minlaydi:

Pedagogning o'z-o'zini rivojlantirishga rag'batini oshiradi;

Ta'lim jarayonining sifatini yuksaltiradi;

Yosh avlodning kasbga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantiradi;

Ta'lim muassasasining ijtimoiy nufuzini oshiradi.

Yuqorida keltirilgan solishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston ta'lim tizimi hali ham an'anaviy yondashuvlar doirasida qolayotgan bo'lsa, xorijiy davlatlar, ayniqsa Finlyandiya, Yaponiya va AQSH, pedagog imidjini jamiyat taraqqiyoti va innovatsion rivojlanish bilan chambarchas bog'lagan.

Xulosa va takliflar. Pedagogning jamiyatdagi obro'si, mustaqil qaror qabul qilishi, innovatsion yondashuvlardan foydalana olishi, va eng muhimi, shaxsiy brendini shakllantira olishi xorijda juda yuqori darajada yo'lga qo'yilgan.

O'zbekistonda esa bu borada hali ko'plab islohotlar kutilmoqda. Ta'lim sohasida olib borilayotgan yangilanishlar, jumladan, o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi, raqamli savodxonlik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan loyihalar, muhim bosqichdir.

Ammo bu tashabbuslar pedagog imidjini jamiyat miqyosida to'liq shakllantirish uchun yetarli darajada ta'sir ko'rsata olmayapti. Shu sababli, o'qituvchilarni har

Finlyandiya o'qituvchilar jamiyatdagi eng yuqori ijtimoiy nufuzga ega kasb egalari hisoblanadi. Buning psixologik asosini jamiyatning o'qituvchiga bo'lgan chuqur ishonchi, o'qituvchining o'z kasbini tanlaganlikdagi ongli yondashuvi, o'zini kasbiy jihatdan amalga oshirishga bo'lgan ichki ehtiyoji tashkil etadi. Ular mustaqil ravishda darsni rejalashtiradi, bu esa ularda kasbiy avtonomiya va ijobiy "Men" konsepsiyasini rivojlantiradi. Bu jarayon, o'z navbatida, o'qituvchining ijtimoiy o'zini anglashini kuchaytiradi va doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi. Bu yondashuv psixologik jihatdan o'qituvchining o'z vazifasini jamiyatga xizmat qilish deb tushunishga olib keladi.

psixologik model muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'qituvchining faqat tashqi emas, balki ichki ruhiy tayyorgarligini ham rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning faoliyatini ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida tizimli ravishda yoritish, kasbiy erkinlikni oshirish va shaxsiy brendni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini mustahkamlash dolzarbdir. Aynan kuchli, ijobiy shakllangan pedagogik imidj zamonaviy, sifatli va barqaror ta'lim tizimining muhim tayanchi hamda rivojlanish kafolati sifatida xizmat qiladi.

Takliflarimiz quidagilardan iborat:

Kasbiy identitet va shaxsiy brendni shakllantirish: Pedagoglar uchun treninglar, o'zini anglash va psixologik tayyorgarlik kurslari tashkil etish.

Kasbiy mustaqillikni oshirish: O'qituvchilarga o'quv jarayonini erkin rejalashtirish, metod tanlashda avtonomiya berish tizimini joriy etish.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: Pedagoglarning raqamli savodxonligini oshirish orqali ular ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy imidjini rivojlantirishga sharoit yaratish.

Ijtimoiy e'tirofni kuchaytirish: Davlat va jamiyat tomonidan pedagog mehnatini keng yoritish, taqdirlash, targ'ib qilish mexanizmlarini kuchaytirish.

Xorijiy tajribalardan mos jihatlarni integratsiya qilish: Finlyandiya va Yaponiya tajribasidagi axloqiy va madaniy yondashuvlarni milliy kontekstga moslashtirib, imidj siyosatini shakllantirish.

Ijtimoiy tarmoqlarda faollikni rag'batlantirish: monitoring qilib, ilg'or tajribalarni ommalashtirish.
O'qituvchilarning ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyatini

ADABIYOTLAR

1. Абдуллаева, Ш. (2020). Педагог имиджи ва ижтимоий-маданий омиллар. Тошкент: ЎзРФА нашриёти.
2. Гулаева, Т.М., & Романова, С.А. (2018). Имидж педагога: теория и практика формирования. Москва: Просвещение.
3. Glukhikh, S.I. (2019). Psychological aspects of teacher image formation. *Journal of Educational Psychology*, 12(3), 122–130.
4. OECD (2021). *Teachers and School Leaders as Valued Professionals: International Survey Results from TALIS*. Paris: OECD Publishing.
5. Ruxiyeva.X.A. Voyaga etmaganlar jinoyati va o'z joniga qasd qilishning psixoprofilaktikasi. 2021.-360 b. "Toshkent" "Tafakkur tomchilari"
6. Kariya, T. (2017). *Japanese Education and Teacher Professionalism: Moral Order and Discipline in School Culture*. Tokyo University Press.
7. Salakhidinova, K. (2024). Psychological Features of the Formation of Fine Arts Motives in Preschool Children. *SPAST Reports*, 1(1).